

УДК 947(477.87)

UDC

DOI: 10.17223/18572685/54/5

РУСОФІЛЬСТВО ЯК ПРОЯВ РУСИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ В СЕРЕДОВИЩІ УНІАТСЬКОГО ДУХОВЕНСТВА ГАЛИЧИНИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст.

Є.В. Нікольський¹, Н.Л. Юган^{2, 3}

¹ Варшавський університет

Республіка Польща, 02676, м. Варшава, вул. Смичкова, 4

E-mail: Eugenius-08@yandex.ru

² Київський національний університет ім. Т. Шевченка

Україна, 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 36;

³ Приазовський державний технічний університет

Україна, 87555, Донецька обл., м. Маріуполь, вул. Університетська, 7

E-mail: ugannl2@gmail.com

Авторське резюме

Проаналізовано русофільські тенденції в греко-католицькому середовищі на Галичині в першій половині ХІХ ст. Розглянуто причини виникнення, етапи еволюції, вплив інтелігенції на розвиток русофільства. На основі першоджерел охарактеризовано 3 етапи руху галицького уніатського духовенства до православ'я: перші прояви русинського національного руху (1792–1830); зародження проправославні симпатій і русофільських ідей серед уніатів Галичини (30-х рр. ХІХ ст. до 1848–1849); апогей проправославних тенденцій галицьких уніатів на базі синтезу русинського національного руху та русофільських ідей у 1848–1867 рр. (від початку революції «Весна народів» до відновлення державної політики колонізації). Проведене наукове дослідження руху за повернення в православ'я галицьких уніатів в першій половині ХІХ ст. сьогодні набуває особливої актуальності, оскільки наведені факти дозволяють уточнити суперечливі твердження уніатської історіографії та показати, що Галичина була історичним оплотом унії. На ціле століття пізніше, ніж на центральній території України, унія була надана галичанам, але навіть при австрійсько-римському заступництві унії на галицьких західноукраїнських землях збереглося і значимо виявлялося прагнення до православ'я. Подібні тенденції були

тісно пов'язані з русофільством, боротьбою за збереження і розвиток русинської мови та народних традицій.

Ключові слова: русофільство, русини, національний рух, уніатське духовенство, православ'я, Галичина.

РУСОФИЛЬСТВО КАК ПРОЯВЛЕНИЕ РУСИНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ В СРЕДЕ УНИАТСКОГО ДУХОВЕНСТВА ГАЛИЧИНЫ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX В.

Е.В. Никольский¹, Н.Л. Юган^{2,3}

¹ Варшавский университет
Республика Польша, 02676, г. Варшава, ул. Смычкова, 4
E-mail: Eugenius-08@yandex.ru

² Киевский национальный университет им. Т. Шевченко
Украина, 03022, г. Киев, ул. Васильковская, 36

³ Приазовский государственный технический университет
Украина, 87555, Донецкая обл., г. Мариуполь, ул. Университетская, 7
E-mail: ugannl2@gmail.com

Авторское резюме

Проанализированы русофильские тенденции в греко-католической среде на Галичине в первой половине XIX в., рассмотрены причины возникновения, этапы эволюции, влияние интеллигенции на развитие русофильства. На основе первоисточников охарактеризованы три этапа движения галицкого униатского духовенства к православию: первые проявления русинского национального движения (1792–1830); зарождение проправославных симпатий и русофильских идей среди униатов Галичины (с 30-х гг. XIX в. до 1848–1849); апогей проправославных тенденций галицких униатов на базе синтеза русинского национального движения и русофильских идей в 1848–1867 гг. (от начала революции – «Весны народов» до восстановления государственной политики полонизации). Проведенное научное исследование движения за возвращение в православие галицких униатов в первой половине XIX в. сегодня приобретает особую актуальность, поскольку приведенные факты позволяют уточнить противоречивые утверждения униатской историографии и показать, что Галичина не была историческим оплотом униии. На целое столетие

позже, чем на центральной территории Украины, уния была предоставлена галичанам, но даже при австрийско-римском покровительстве унии на галицких западноукраинских землях сохранилось и значимо проявлялось стремление к православию. Подобные тенденции были тесно связаны с русофильством, борьбой за сохранение и развитие русинского языка и народных традиций.

Ключевые слова: русофильство, русины, национальное движение, униатское духовенство, православие, Галичина.

RUSSOPHILIA AS THE MANIFESTATION OF THE CARPATHO-RUSSIAN NATIONAL MOVEMENT AMONG THE UNIAT CLERGY OF GALICHINA IN THE FIRST HALF OF THE XIXTH CENTURY

E.V. Nikolsky¹, N.L. Yuhan^{2,3}

¹ University of Warsaw

4 Smyczkova Street, Warsaw, 02676, Poland

E-mail: Eugenius-08@yandex.ru

² Taras Shevchenko National University of Kyiv

36 Vasilkovskaya Street, Kyiv, 03022, Ukraine

³ Priazovsky State Technical University

7 Universitetska Street, Mariupol, 87555, Ukraine

E-mail: ugannl2@gmail.com

Abstract

The article analyses the Russophile tendencies among the Greek Catholic in Galicia in the first half of the nineteenth century, with the focus on the causes of emergence, stages of development, and the influence of intellectuals on the evolvement of Russophilia. The author characterises three stages of the Galician Uniat Clergy's movement to Orthodoxy on the basis of authentic sources, related to the first manifestations of the Carpatho-Russian national movement (1792–1830), the rise of pro-Orthodox proclivities and Russophile ideas among the Uniates of Galicia (from the 1830s to 1848–1849), the peak of the pro-Orthodox tendencies of the Galician Uniates based on the synthesis of the Carpatho-Rusin national movement and Russophile ideas in 1848–1867 (from the beginning of the “Spring of Nations” to the restoration of the policy of polonisation). The study of the Galician Uniates' movement for the return to

Orthodoxy in the first half of the 19th century is of particular relevance today, since the facts cited clarify the contradictory statements of Uniate historiography and show that Galicia was not a historical stronghold of the union. The union was granted to the Galicians a century later than in the central part of Ukraine, but even under the Austrian-Roman patronage, Galician West Ukrainian lands preserved and demonstrated the aspiration for Orthodoxy. Such tendencies were closely connected with Russophilism, with the struggle for the preservation and development of the Rusin language and folk traditions.

Keywords: Russophilia, Carpatho-Rusins, national movement, Uniat Clergy, Orthodoxy, Galicia.

Українська греко-католицька церква (автентична назва у XVII–XVIII ст. – уніатська) у Галичині сформувала, а точніше, отримала свою організаційно-ієрархічну структуру 29 червня 1700 р. актом перепідпорядкування православної Львівської єпархії Риму.

XVIII ст. для галицьких уніатів пройшло в дусі протиборства домаганням Риму латинізувати їх богослужбово-ієрархічний устрій, вирізнялось прагненням самоцінної національно-церковної ідентифікації. Окрім того, стан уніатів ускладнювався агресивно-прозелітичною політикою владних структур Речі Посполитої та місцевого римо-католицького кліру.

З 1772 р. ситуація змінюється: внаслідок першого поділу Речі Посполитої Галичина опиняється під владою Австрії. Імператриця Марія Тереза у 1774 р. дарує безликий унії назву «греко-католицька церква», австрійській уряд підвищує уніатський приходський клір до розряду нижчого панства, беручи на себе матеріальне забезпечення управлінських, приходських та освітніх структур греко-католицької церкви.

Однак всупереч старанням австрійської влади та католицької церкви з середини XIX ст. в Галичині розвиваються дві течії:

1. потужний так званий «русофільський» рух – від відозви за приєднання до «Великої України» Народних зборів 1848 р. до популяризації російської мови навіть серед членів Львівської капітули;

2. рух за повернення у православ'я уніатського духовенства та інтелігенції.

Важливо вивчити причини зародження та особливості розвитку цих двох течій у першій половині XIX ст.

Зазначимо, що рух за повернення до православ'я у греко-католицькому середовищі першої половини XIX ст. як прояв русофільських настроїв до сьогодні не був предметом окремої наукової розвідки. Деякі світські та церковні вчені торкаються цієї теми лише як дру-

горядного доповнення своїх спеціальних тем: історія Київської та Львівської митрополій, історія УГКЦ, історія руського руху в Галичині в XIX ст., історія москвофільства, русофільства, українофільства, національного відродження тощо (зі світського середовища – Я.Й. Грицак, А.М. Колодний, В. Осадчий, В.Ф. Кметь (Грицак 1996; Колодний 1997; Кметь 2003; Osadczy 2007), з греко-католицького – І. Скочиляс, О. Турій, Г. Лужницький (Лужницький 1954; Турій 1992; Турій 2009; Скочиляс 2010), з католицького середовища – Л. Беньковський і І. Козик (Bieńkowski 1962; Kozik 1973), православні – О. Добош, Н.М. Пашаєва (Пашаєва 2001; Пашаєва 2003; Добош 2006а; Добош 2006b).

Мета статті – проаналізувати русофільські тенденції у греко-католицькому середовищі Галичини у першій половині XIX ст. (причини появи, етапи еволюції, вплив інтелігенції Галичини на розвиток русофільства).

Русофільство – мовно-літературна й суспільно-політична течія (рух), представники якої відстоювали ідею існування «русского народа», до складу якого зараховували українців, білорусів і росіян. (Майор 2017: 156). На Галичині русофільство зароджується та активно розвивається у першій половині XIX ст. та тісно пов'язується з рухом до повернення у православ'я.

Ми визначаємо 4 етапи цього руху на Галичині:

перші прояви русинського національного руху (1792–1830);

зародження проправославних симпатій та русофільських ідей серед уніатів (30-ті рр. XIX ст. до 1848–1849 рр.);

апогей проправославних тенденцій галицьких уніатів на основі синтезу русинського національного руху та русофільських ідей у 1848–1867 рр. (від початку революції «Весни народів» до відновлення державної політики колонізації);

занепад руху за повернення у православ'я під впливом державної політики колонізації Галичини (1867–1900).

У статті ми не розглядаємо четвертий етап розвитку руху, що виходить за часові рамки нашого дослідження.

На момент приєднання галицьких земель до Австрійської імперії уніатська церква перебувала у досить скрутному становищі. Не отримуючи матеріальної допомоги від імперської влади та з боку української шляхти, яка в той час масово переходила з грецького в латинський обряд та піддавалася колонізації, греко-католицька церква була неспроможною утримувати власні богословські навчальні заклади. Великим ударом для уніатського нижчого духовенства стало від'єднання державним кордоном від Києва, який завжди для них був символом початку християнства на Русі (в тому числі Червоної

й Галицької): «Поляки намагалися знищити русинів у Галичині. Уряд австрійський, як за Марії Терезії, так і за його сина Йосифа II, взяв русинів в оборону» (Безсторонний 1893: 36).

Народну мову та східний обряд зберігало лише українське дворянство Галичини, і лише в домашньому побуті. Вірними народності залишилися дрібні ремісники, селянські кріпаки, провінційне та сільське духовенство. Ставлення до священика було гіршим, ніж до кріпака: у дворянських домах уніатський священик не мав права сидіти за одним столом з господарем, для нього накривали окремий стіл. Щодо уніатського духовенства з боку влади часто застосовувалися тілесні покарання (Энциклопедический словарь 1892: 914).

Хоча австрійська фінансова допомога була мізерною для русинів, діями австрійського уряду уніатське духовенство було піднято з темного та неосвіченого стану. У 1774 р. у Відні при церкві на честь св. мч. Варвари було засновано «Barbareum» – семінарію для уніатського духовенства (Українсько-австрійські 1999: 13). Через десять років її було перенесено до Львова, де першим ректором став український галицький діяч М. Щавницький (ректорство 1784–1787 рр.) (Серкіз 1995: 31). У 1787 р. відкрився богословський факультет при Львівському університеті, на якому мовою викладання стала народна мова (Українсько-австрійські 1999: 13).

Ворожнеча та боротьба русинів з поляками за рівність у правах була постійним та сталим явищем: «Несмотря, однако, на свою приниженность, галицко-русское духовенство долго боролось с поляками за права своего народа, сознавая себя русским и употребляя русский разговорный язык, вопреки требованию перешедшего в 1700 г. в унию львовского епископа Иосифа Шумлянського усвоить польскую речь» (Гопцусь 1909: 4). Пізніше, 1844 р., Я.Ф. Головацький у листі до О.М. Бодяньського так описував становище уніатського духовенства та його пригноблення поляками-латинянами на початку XIX ст.: «В Галиції ж польщина все приголомшила, подавила Русь – русин освічений соромиться своєї мови, хапається за польську, нею говорить, орудує, легше йому висловлюватися польською, вивченою в школі та у суспільствах, ніж на своїй природженою. Для того й декотрі русини пишуть польською» (Савченко 1930: 15).

Поляки активно намагалися контролювати культурну та релігійну сфери галичан, домагаючись, щоб «...у русинського народу виробилося для уряду почуття вдячності» (Безсторонний 1893: 56). Без протестів у 1817 р. була прийнята урядова ухвала про викладання по всій Східній Галичині лише польською мовою (Петровський 1945: 20). Однак це було не узгоджено з русинським народом, який

«там, внизу» жив своїм національним життям. Через рік, 22 травня 1818 р., галицький намісник видав новий указ про дозвіл викладання русинською мовою у школі (Безсторонный 1893: 54).

У боротьбу між поляками й русинами втрутився навіть папа римський, ставши на захист галицького греко-католицького духовенства та обряду (Добрянский 1885: 50; Безсторонный 1893: 56). Вірогідно, папа побоювався, щоб у галичан взагалі не сформувалася апатія до католицького та уніатського світоглядів. Головною небезпекою Римський престол вважав сусідство Галичини з православною Буковиною: Галичина у подальшому могла піти на зближення з Буковиною і стати ще одним духовним джерелом православ'я для Львову.

Уніатська церква, у її безпосередньому підпорядкуванні папі римському, старалася зберігати свої народні руські традиції та протистояти полонізації латинян. Уніати вважали, що перехід із православ'я 1596 р. в адміністративне підпорядкування Риму допомогло зберегти їх устрій, однак як в XVI ст., так і в XIX ст. проблема була одна і та ж сама – полонізація.

На території поділеної Польщі між католиками, уніатами й православними постійно точилися дискусії. Якщо на австрійській території православних майже не було, то на території, яка потрапила під владу Російської імперії, зокрема на околицях Варшави, православні могли без державних заборон пояснювати основні доктрини православної церкви, будучи вільними у діалозі з католиками та уніатами. Головна ідея русинів – об'єднання з іншими руськими народами: «Хоча наш руський народ і підпав було під польських королів і панів і вони то завели у нас на час унію, аби нас таким чином знищити і в поляків обернути, але наш народ все те пережив і тепер, слава Богу, сполучився з іншими руськими народами і твердо зберігає православну християнську віру, яку дістав при св. Володимирі від святого патріарха із Цариграду і святого Ієрусалиму» (з листа православного християнина А. Рондковського до «упорствующего уніата» Йосифа Спуста із Рудна) (Сцусь, Рондковский 1884: 11). З цього ж листа ми дізнаємося, чим саме православним не подобається латинська віра: «Подумай сам, Іосафате, над тим добре, а сам побачиш, же того не маєш. Якщо папа помре, то поки латиняки не оберуть у них голову костелу? Хіба тоді їх костел без голови. Так і є. А у нас, православних, є завжди одна голова вічна Ісус Христос, як про те й пише святе письмо» (Сцусь, Рондковский 1884: 11). Православні в Польщі ще до Першого Ватиканського собору засуджували надмірну владу папи в церкві.

Уніати постійно стежили, щоб православні ідеї не проникали в середовище їх прихожан, оскільки боротьба проти полонізації могла привести до іншої крайнощі – поверненню у православ'я. Такі

побоювання можна побачити у зверненні Львівського греко-католицького єпископа Л. Шептицького в 1776 р. до чесько-галицької придворної ради у Відні. У цьому меморіальному записі він передбачає відхід українського населення Галичини від уніатської церкви. Л. Шептицький пише, що перш за все потрібно заохочувати світське духовенство до навчання, оскільки «заразлива схизма з допомогою зброї й переслідувань розповсюджується по всій широкій Україні і має такі успіхи, що в хоч Україна (Наддніпрянина), Поділля та Галичина належать різним монархам, проте – це одна нація, споріднена однаковістю мови, звичаїв, обрядів. Тому слід боятися відходу від унії темного народу, якщо духовенство залишатиметься неучами, що стосується Львівської єпархії, то їй загрожує найбільша небезпека. До неї дотикаються схизматичські Молдавія, Волощина і Поділля, яке межує з Україною» (Правда 1968: 93).

«Велика Польща» ще довго після польського повстання 1830–1831 рр. жила ідеями про галицьке населення, мотивуючи поляків щодо чергової колонізації Галичини. Цьому протидіяли галицькі русини, які вважали, що відновлення Польщі – це не їх справа. У галичан вже затвердилася ідея руху «на Схід», тобто ідея об'єднання з наддніпрянськими українцями (Зоря Галицька 1848: 1). У семінаріях між русинами та поляками поширювалися не тільки богословські та обрядові суперечки, які часто греко-католиків «повертали лицем» до православного сходу, але й доноси один на одного (Енциклопедический словарь 1892: 914).

Новий етап культурного розвитку Галичини почав зароджуватися ще до польських повстань і навіть до «Руської Трійці». Наприкінці 20-х рр. XIX ст. на ниві руського національного відродження непомітно трудився Д.І. Зубринський. Будучи керуючим Ставопігійної типографії в 1830 р., він видає оду «Бог» Г.Р. Державіна мовою оригіналу (Пашаєва 2001: 13–14).

Освічене духовенство (Д.І. Зубринський, І. Вагилевич, М. Шашкевич та Я. Головацький) трудилося на ниві руського національного відродження, непомітно ставало двигуном підняття слов'янських народів над німецькою та польською зверхністю в імперії Габсбургів. Найбільш спорідненими народами для галицького народу були народи на схід від р. Збруч, тобто подоляни та вся Наддніпрянська Україна, до яких вони завжди схилялися, маючи однакову мову, традиції й обряди. Національне відродження, пов'язане з діяльністю групи «Руська трійця», мало об'єднати український народ не лише за національними, але й за релігійними ознаками.

Діячі «Руської Трійці» «ходили в народ», записували народні пісні, оповіді, приказки та вислови (Головацький, Вагилевич). Деякі її члени

(М. Ількевич, М. Кульчицький та ін.) були пов'язані з польським революційним підпіллям. Збираючи усну народну творчість, вивчаючи історію рідного народу, перекладаючи твори слов'янських діячів національного відродження та пишучи власні літературні й наукові твори, учасники угруповання стверджували, що русини Галичини, Буковини й Закарпаття є частиною українського народу, який має свою історію, мову та культуру (Українсько-австрійські 1999: 13).

Головацький став першим професором української мови на новоствореній кафедрі у Львівському університеті. Саме за його сприянням галицький альманах «Русалка Дністрова» (Русалка 1837: 133) був виданий руською мовою. Це видання відіграло велику роль у галицькому літературному відродженні (Українсько-австрійські 1999: 13). В 1834 р. М. Шашкевич, Я. Головацький та І. Вагилевич уклали перший український альманах під назвою «Зоря», що породило суперечку між вищим полонофільським уніатським духовенством та русинською інтелігенцією (Серкіз 1995: 32). У липні 1835 р. друкування «Зорі» було заборонено віденською цензурою, а М. Шашкевич як її упорядник підпав під підозру, ніби він цією книгою мав намір викликати антипатію до латинського духовенства та унії та домогтися зближення з російським урядом та церквою. Таку думку висловлювало вище уніатське духовенство, засуджуючи будь-які, хоч і незначні, погляди в бік православної України.

Австрійська влада, не розібравшись до кінця в справі національних діячів, прислуховуючись до скарг митрополичої консисторії, постановила заборонити та конфіскувати всі видання «Русалки», а членів товариства засудила до ув'язнення у Шпильбург. Уніатська вища ієрархія хотіла припинити діяльність «Руської Трійці», оскільки побоювалася того, що австрійці разом з придушенням польських революціонерів покарають й греко-католицьке духовенство.

У цілому «Руська Трійця» стала фундаментом для русофільства та москвофільства на Галичині. Результат роботи цього товариства виявиться аж 1848 р., коли галичани зможуть вільно висловити свою позицію в «Одозві до руського народу». Один із членів цього товариства Головацький до кінця життя буде відстоювати русинські ідеї, та, не витримавши утисків від австрійців та поляків, іммігрує до Російської імперії, приймає православ'я.

Австрійська влада, засудивши видання альманаху «Зоря», почала пильно спостерігати за підготовкою до виходу в світ «Русалки Дністрової». Галицькі русини через уніатську цензуру у Львові змушені були друкувати свої твори за кордоном (До історії 2001: 70). Після розгону в 1837 р. творців «Русалки Дністрової» діяльність народовців затихла аж до 1846 р. Лише Яків Головацький зі своїм братом Іваном

продовжували працювати: вони видали народною мовою збірку «Венок русинам на обжитку» з посвятою сербському православному патріарху Й. Раячичу (Енциклопедический словарь 1892: 915).

У 30–40 рр. XIX ст. відбувається таємне листування, а також обміни книгами галичан Зубринського, Вагилевича і Головацького з такими російськими вченими, як М.П. Погодін, М.О. Максимович, І.І. Срезневський, О.М. Бодянський та ін. Русинів підтримував також знаменитий російський лексикограф, етнограф, фольклорист та письменник В.І. Даль, який у кінці 1840-х – на початку 1850-х рр. був тісно пов'язаний з названими діячами. 1856 р. Даль опублікував у журналі «Современник» фольклорне оповідання «Червонорусские предания», у якому він познайомив широкий загал з національним фольклором русинів (Даль 1856).

Я.Ф. Головацький у листі до О.М. Бодянського в жовтні 1844 р. писав про складну для уніатської церкви ситуацію. З одного боку, утиски латинян, з другого – бажання простого народу відроджувати свою культуру. На думку Головацького, ті русини, які залишилися православними, мають краще називатися волохами, ніж русинами, як себе називали уніати, бо православ'я для галичан асоціювалося з Буковиною та Валахією. Автор листа підкреслює, що руські уніати й православні в Галичині живуть так, як між собою живуть словацькі протестанти й католики. Православні дивляться на уніатів лише як на міст в римо-католицизм й не можуть зрозуміти, що уніатська церква – це не польсько-латинська (Савченко 1930: 16–17).

У роки активізації діяльності «Руської Трійці» та видання «Русалки Дністрової» виникає новий суспільно-культурний рух, який отримав назву «галицьке москвофільство» (Історія Австро-Угорщини 2003: 13–14), – «суміш українського етнографічного патріотизму, російської великодержавності та класового догматизму» (Труханенко 2002: 7).

Ліберальний уклад галицького суспільства призвів до того, що русини у 60-х рр. XIX ст. розділилися між собою на два ворожі табори: старорусини, або москвофіли, і молодорусини (Дем'янюк 2007: 8). Старорусини самі себе називали «рускими», а молодорусини – «руськими», «русскими», потім «народовцями» і ще пізніше «українцями». Головна відмінність між цим рухами полягала в трактуванні національної ідеї (Труханенко 2002: 19).

Революція під назвою «Весна народів» суттєво змінила соціально-культурний та етнічно-релігійний розвиток Галичини. Народницькі русинські рухи вже стали легальними та отримали можливість відкрито висвітлювати свої ідеї. Відбулися зміни і в соціальному статусі галицького духовенства, а відносини галицьких українців з поляками загострилися іще більше. Під час цієї революції русинам вдалося,

використавши австрійську лютю до поляків, відгорнути колонізацію та запровадити свою культуру, мову й обряд щодо навчальних закладів краю.

17 березня 1848 р. в Галичині з'явилася перша руська газета «Пчола Галицька», яку незабаром перейменували в «Зорю Галицьку». Ця газета проіснувала до 1856 р. У перші роки вона притримувалася народного напрямку, друкуючи статті чистою «хлопською» мовою (Енциклопедический словарь 1892: 915). Саме в цій газеті 15 травня 1848 р. був надрукований маніфест Головної Руської Ради «Одозва до руського народу». Головними завданнями були порівняння у правах всіх обрядів (римо-католиків з греко-католиками) та розвиток народної мови й запровадження її в усіх державних закладах. Маніфест став наслідком того, що поляки на початку революції хотіли перетворити Галичину у виключно польський край, не беручи до уваги права і бажання русинів. Тому не дивно, чому саме русинська еліта – уніатське духовенство на чолі з єпископом Г. Яхимовичем – взялося за створення руського уряду.

Найголовнішим та найактивнішим осередком галицького народу було духовенство, яке вважало себе русинським і не любило поляків-латинників. Для того щоб виразити своє ставлення до революції та показати свою окремішність від поляків-латинників, руське духовенство публічно виступило 19 березня 1848 р. з вимогою введення руської мови у школи, а в галицькому уряді зрівняння у правах латинського духовенства з греко-католицьким (Osadczy 2007: 30). Одночасно з появою «Зорі Галицької» у світ виходить видання «Галичо-русскій вѣстник» (ред. Н. Устіанович), а у 1850 р. – нова дитяча «Читанка» народною мовою (Енциклопедический словарь 1892: 915). Але з 1860 р. всі ці досягнення будуть утискатися самими ж австрійцями, які знову примиряться з польським двором.

Руські настрої домінували навіть серед німців-галичан. Я. Головацький підкреслював, що вони по-різному підтримували русинів, вчилися русинській мові та привчалися до східного обряду, тоді як бракувало руських викладачів, щоб мову не замінили польською. Так, у своїй промові ректор університету висловлював задоволення, що заклад очолюють русинські або русинсько-німецькі представники (Osadczy 2007: 31). Таким чином, австрійська влада була прихильною до процвітання в Галицькому королівстві русинського патріотизму, що унеможливлювало протести місцевого населення.

У 1851 р. австрійський уряд після «революційного шуму» ліквідував Головну Руську Раду. Також імператор відмінив Конституцію. Відновилися утиски щодо русинів. Головну Руську Раду було розпущено за сприяння тодішнього галицького намісника поляка графа

А. Голуховського. Саме він головним своїм завданням вважав не допустити налагодження духовного зв'язку Галицької Русі з Росією. Для цього він і сприяв розвитку галицько-руської, або української мови, аби ще далі розійтися з Наддніпрянським народом і з Росією (Труханенко 2002: 23–24).

Революція 1848 р. і розділ Галичини на українську і польську посприяли подальшому розвитку західноукраїнської культури. Почали відроджуватися народні традиції, а в школах була впроваджена українська мова. Це стало першим результативним кроком до наближення двох частин українського народу (Українсько-австрійські 1999: 12).

Ідейні погляди найвідомішого русофіла Д. Зубрицького, як і інших відомих його однодумців, були досить суперечливими і неоднозначними. Вони визнавали унікальність малоросійського народу, однак, разом із тим, спираючись на історичні підстави, звертали свої погляди до Російської держави – спадкоємиці Київської Русі як до «рятівниці» від польського наступу. Світогляд галицьких русофілів був не національним у сучасному розумінні, а перехідним до нього – історично-територіально-підданським, із намаганням, спираючись на аргументи давнього минулого, відмежувати себе від поляків (Де 1906: 9).

Ставлення уніатської верхівки до русофілства було недовірливим. Один із тогочасних уніатів писав про русофілство так: «Зате настала інша небезпека, грізніша, а це, напір православ'я, відповідно московської схизми. Придатне поле до тої небезпеки приготували наші доморослі русофіли. Захваляючи все, що російське, викликали у неосвіченого населення певного роду пієтизм до Росії, а за тим і до православ'я. Це приходило тим легше, що православний обряд з деякими різницями тотожний з нашим» (Греко-католицька 1928: 4). Події 1848–1849 рр. в Галичині показали, що галичани не стільки стояли за папізм, скільки за національну і духовну єдність з наддніпрянськими «схизматиками» – тобто православною Україною.

У цілому на кінець 50-х рр. XIX ст. москвофілство стало занепадати та давати дорогу руху народолюбів. В 1858 р. «Церковна газета» перестала видаватися, з'явився «Церковний вісник для русинів Австрійської держави», в першій частині якого було заявлено, що «перш ми старалися писати за формами великоруської мови, нині же хочемо писати за нашим обласним російським наріччям» (До історії 2001: 70). Таким чином, розпочався новий період в історії народних рухів Галичини. Відомий галицький громадсько-політичний діяч, публіцист та літературознавець О. Терлецький писав, що з «Церковного вісника» «віяло духом православ'я і прихильності до Росії» (До історії 2001: 70).

Наприкінці XIX ст. у Галичині українофільська течія взяла верх.

Наведені події й до сьогодні не було вивчено – вони кардинально суперечать певним уніатським ідеологемам про церковно-народницьке месіанство УГКЦ і взагалі не укладаються у міф про те, що Галичина споконвічно була уніатською. Про це наголошує й наш сучасник протоієрей Василій Петьовка (Петьовка Василій 2006: 30).

Проведене нами дослідження руху за повернення у православ'я галицьких уніатів у першій половині XIX ст. сьогодні набуває особливої актуальності, оскільки наведені факти дозволяють висвітлити суперечливі твердження уніатської історіографії й показати, що Галичина не була історичним оплотом унії. На ціле століття пізніше, ніж на центральній території України, унія була надана галичанам, але навіть за умови австрійсько-римського протегування унії на галицьких західноукраїнських землях збереглося та потужно (особливо у першій половині XIX ст.) проявлялося прагнення до православ'я. Таке прагнення тісно пов'язане з русофільством, боротьбою за збереження та розвиток народної мови та традицій.

ЛІТЕРАТУРА

Безсторонный 1893 – *Безсторонный И.* Объективный взгляд на отношения обрядови въ Восточной Галичинѣ. Л., 1893.

Гопцусь 1909 – *Гопцусь П.О.* Зарубежная Русь в борьбе за свою национально-культурную самобытность. Народно-просветительная деятельность общества им. М. Качковского в Галицкой Руси, основанного просвятителем ея, о. Іоанном Наумовичем. Полтава: Тип. Ф. Шиндлера, 1909.

Греко-католицькая 1928 – Греко-католицькая церква. Її історія від початку аж до наших днів та два життєписи її перших подвижників. Л.: Правда, 1928.

Грицак 1996 – *Грицак Я.Й.* Нариси історії України: Формування модерної української нації XIX–XX ст. К., 1996.

Даль 1856 – *Даль В.И.* Червонорусские предания // Современник. 1856. Т. LIX, № 6. Отд. I. Словесность.

Де 1906 – Де є руский клир? Пише брат вірний у Львові, з друкарні народової Манецких. 1906.

Демянюк 2007 – *Демянюк О.Й.* Український молодіжний рух Західної України: від зародження до боротьби за українську державність: монографія. Луцьк: Твердиня, 2007.

Добрянский 1885 – *Добрянский А.И.* О современном религиозно-политическом положении Австро-Угорской Руси. М.: Изд. П.Ф. Левдака, 1885.

Добош 2006a – *Добош О.* Римська унія – не для українців. К., 2006.

Добош 2006b – *Добош О.* Унія в Україні в XX ст. К., 2006.

До історії 2001 – До історії національних меншин Австро-Угорщини (XIX – поч. XX ст.). Ужгород: Карпати-Гражда, 2001.

- Зоря Галицька 1848 – Зоря Галицька. Число 1. Львів. Дня 19 мая 1848.
- Історія Австро-Угорщини 2003 – Історія Австро-Угорщини: Програма курсу та навчальна метода. Харків: ХДАК, 2003.
- Кметь 2003 – *Кметь В.Ф.* З історії становлення Львівської православної кафедри. К., 2003.
- Колодний 1997 – *Колодний А.М.* Український східний обряд. К., 1997.
- Лужницький 1954 – *Лужницький Г.* Українська церква між Сходом і Заходом. Нарис історії Української церкви. Філадельфія, 1954.
- Майор 2017 – *Майор Р.І.* Русофільство на Закарпатті у другій половині XIX – на початку XX ст.: генеза, розвиток та ідеологія // Русин. 2017. № 1 (47). С. 154–176.
- Пашаєва 2001 – *Пашаєва Н.М.* Очерки истории Русского движения в Галичине XIX–XX вв. М.: Гос. публ. ист. б-ка России, 2001.
- Пашаєва 2003 – *Пашаєва Н.М.* Немного об унии в Галичине. М., 2003.
- Петровський 1945 – *Петровський М.І.* Західна Україна (Історична довідка). К.: Укр. держ. вид-во, 1945.
- Петьовка 2006 – *Петьовка Василій, протоієрей.* Православ'я як консолідуюча сила у формуванні національної свідомості русинів // Русин. 2006. № 1 (3). С. 30–31.
- Правда 1968 – Правда про унію. Документи і матеріали. Л.: Каменярь, 1968.
- Русалка 1837 – Русалка Дністровая. Письмо Корол. всеучилища Пештанского. У Будумь. 1837.
- Савченко 1930 – *Савченко Ф.* Західна Україна в листуванні Головацького з Бодянським 1843–1876 рр. К., 1930.
- Серкіз 1995 – *Серкіз Я.* Історичне краєзнавство. Навч.-метод. посібн. Л.: Львівський обласний інститут освіти, 1995.
- Скочилис 2010 – *Скочилис І.* Галицька (Львівська) єпархія XVII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус. Львів, 2010.
- Сцусь, Родковський 1884 – *Сцусь И., Родковський А.* Письмо упорствующего брата уніата к воссоединившимся православным и ответ ему одного из них. Варшава, 1884.
- Труханенко 2002 – *Труханенко А.В.* Акценты, материалы круглого стола: «Русофильство в австрийской Галиции: современные исторические исследования и уроки». Л.: Ахилл, 2002.
- Турій 2009 – *Турій О.* Вплив реформ Габсбургів на еклезіальний статус і суспільне життя галицьких греко-католиків наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Л., 2009.
- Турій 1992 – *Турій О.* Греко-католицька церква і зародження москвофільства в Галичині. Л., 1992.
- Українсько-австрійські 1999 – Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини XIX – поч. XX століття. Київ; Чернівці, 1999.
- Энциклопедический словарь 1892 – Энциклопедический словарь. СПб.:

Тип. И.А. Ефрона, 1892. Т. VII.

Bieńkowski 1962 – *Bieńkowski L. Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce.* Kraków, 1962.

Kozik 1973 – *Kozik I. Ukraiński ruch narodowy w Galicji 1830–1848 rr.* Kraków, 1973.

Osadczy 2007 – *Osadczy W. Święta Ruś. Rozwój i oddziaływanie idei prawosławia w Galicji.* Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Europejskie Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów. Instytut Europy Środko-Wschodniej, 2007.

REFERENCES

Bezstoronnyy, I. (1893) *Obektivniy poglyad" na otnoshenya obryadovi v" Vskhodnoy Galichin"* [An objective view of ritual relations in Eastern Galicia]. L., 1893 [An objective view of ritual relations in Eastern Galicia]. Lviv: V drukarn" Tovaristva im. Shevchenka.

Goptsus, P.O. (1909) *Zarubezhnaya Rus' v bor'be za svoyu natsional'no-kul'turnuyu samobytnost'. Narodno-prosvetitel'naya deyatel'nost' obshchestva im. M. Kachkovskogo v Galitskoy Rusi, osnovannogo prosvyatitelem yeya, o. Ioannom Naumoviche* [Russia abroad in the struggle for its national and cultural identity. People's educational activities of the society by M. Kachkovsky in Galician Russia, founded by the Enlightenment Father John Naumovich] Poltava: Tip. F. Shindlera.

Anon. (1928) *Greko-katolits'kaya tserkva. Ii istoriya vid pochatku azh do nashikh dniv ta dva zhittepi si ii pershih podvizhnikiv* [Greek Catholic Church. Its story from the beginning to the present day and two biographies of its first ascetics]. Lviv: Pravda.

Gritsak, Ya.Y. (1996) *Narisi istorii Ukraïni: Formuvannya modernoi Ukraïns'koi natsii XIX–XX st.* [Essays on the History of Ukraine: Formation of the Modern Ukrainian Nation of the 19th – 20th centuries]. Kyiv: Geneza.

Dal', V.I. (1856) *Chervonorusskie predaniya* [Red-Ruthenian legends] *Sovremennik*. 60 (6).

Anon. (1906) *De e ruskiy klir? Pishe brat virniy u L'vovi, z drukarni narodovoï Manetskikh* [Where is the Russian cleric? A true brother writes in Lviv, from the Manetski printing house]. [s.n.].

Demyanyuk, O.Y. (2007) *Ukraïns'kiy molodizhniy rukh Zakhidnoi Ukraïni: vid zarodzhennya do borot'bi za Ukraïns'ku derzhavnist'* [The Ukrainian Youth Movement of Western Ukraine: From the Origins to the Struggle for Ukrainian Statehood]. Lutsk: Tverdina.

Dobryanskiy, A.I. (1885) *O sovremennom religiozno-politicheskom polozenii avstro-ugorskoï Rusi* [On the contemporary religious and political situation of

the Austro-Ugric Rus]. Moscow: P. F. Levdak.

Dobosh, O. (2006) *Rims'ka uniya – ne dlya ukraïntsi* [The Roman Union is not for Ukrainians]. Kyiv: [s.n.].

Dobosh, O. (2006) *Uniya v Ukraïni v XX st.* [Union in Ukraine in the 20th century]. Kyiv: Svyato-Uspens'ka Pochaïvs'ka Lavra.

Kibal, Y.V. (2001) *Do istorii natsional'nikh menshin Avstro-Ugorshchini (XIX – poch. XX st.)* [To the history of the national minorities of Austria-Hungary (the 19th – early 20th centuries)]. Uzhhorod: Karpati-Grazhda.

Zorya Galitska (1848) 19th May.

Anon. (2003) *Istoriya Avstro-Ugorshchini. Programa kursu ta navchal'na metoda* [History of Austro-Hungary: Syllabus and teaching method]. Kharkiv: KhDAK.

Kmet, V.F. (2003) *Z istorii stanovlennya L'vivs'koï pravoslavnoi kafedri* [From the history of the formation of the Lviv Orthodox Church]. Kyiv: [s.n.].

Kolodniy, A.M. (1997) *Ukraïns'kiy Skhidniy obryad* [Ukrainian Oriental Rite]. Kyiv: [s.n.].

Luzhniitskiy, G. (1954) *Ukraïns'ka Tserkva mizh Skhodom i Zakhodom. Naris istorii Ukraïns'koï Tserkvi* [Ukrainian Church between East and West. Essay on the history of the Ukrainian Church] Philadelphia: [s.n.].

Mayor, R.I. (2017) Russophilia in transcarpathia in the second half of the 19th – early 20th centuries: origins, development and ideology. *Rusin*. 1 (47). pp. 154–176 (In Ukrainian). DOI: 10.17223/18572685/47/13

Pashaeva, N.M. (2001) *Ocherki istorii Russkogo dvizheniya v Galichine XIX – XX vv.* [Essays on the history of the Russian movement in Galicia in the 19th – 20th centuries]. Moscow: Gosudarstvennaya publichnaya istoricheskaya biblioteka Rossii.

Pashaeva, N.M. (2003) *Nemного ob unii v Galichine* [Something about the Union in Galicia]. Moscow: Sputnik+.

Petrovskiy, M.I. (1945) *Zakhidna Ukraïna (Istorichna dovidka)* [Western Ukraine (A historical background)]. Kyiv: Ukraïns'ke derzhavne vidavnistvo.

Petyovka, V. (2006) *Pravoslav'ya yak konsoliduyucha sila u formuvanni natsional'noi svidomosti rusiniv* [Orthodoxy as a consolidating force in shaping the national consciousness of the Rusins]. *Rusin*. 1 (3). pp. 30–31.

Anon. (1968) *Pravda pro uniyu. Dokumenti i materialy* [The truth about the union. Documents and materials]. Lviv: Kamenyar.

Anon. (1837) *Rusalka Dnïstrovaya. Pis'mo Korol. Vseuchilishcha Peshtanskogo* [Mermaid the Dniester. Letter to the King of the Peshtansky College]. Budapest: [s.n.].

Savchenko, F. (1930) *Zakhidna Ukraïna v listuvanni Golovats'kogo z Bodians'kim 1843 – 1876 rr.* [Western Ukraine in correspondence between Golovatsky and Bodiansky from 1843 to 1876]. Kyiv: Druk.

Serkiz, Ya. (1995) *Istorichne kraeznavstvo* [Historical local studies]. Lviv:

L'vivs'kiy oblasniy institut osviti.

Skochilyas, I. (2010) *Galits'ka (L'vivs'ka) eparkhiya XVII–XVIII stolit': organizatsiyna struktura ta pravoviy status* [Galician (Lviv) diocese of the 17th – 18th centuries: organizational structure and legal status]. L'viv: UKU.

Stsus', I. & Rodkovskiy, A. (1884) *Pis'mo uporstvuyushchego brata uníata k vossoedinivshimsya pravoslavnym i otvet emu odnogo iz nikh* [The letter of the persistent uniate to the reunited Orthodox and the answer to him]. Warsaw: [s.n.].

Trukhanenko, A.V. (2002) *Aktsenty, materialy kruglogo stola: "Rusofil'stvo v Avstriyskoy Galitsii: sovremennye istoricheskie issledovaniya i uroki"* [Accents, materials of the round table: "Russophilia in Austrian Galicia: Contemporary Historical Studies and Lessons"]. Lviv: Akhill.

Turiy, O. (2009) *Vpliv reform Gabsburr'iv na eklezial'niy status i suspil'ne zhittya galits'kikh greko-katolikiv naprikinsi XVIII – u pershiy polovini XIX st.* [Influence of the Habsburg Reforms on the Ecclesial Status and Public Life of the Galician Greek Catholics at the end of the 18th – the first half of the 19th centuries]. Lviv: [s.n.].

Turiy, O. (1992) *Greko-katolits'ka tserkva i zarodzhennya moskovfil'stva v Galichini* [Greek Catholic Church and the Birth of Moscophiles in Galicia]. Lviv: [s.n.].

Fedoruk, O. (ed.) (1999) *Ukrains'ko-avstriys'ki kul'turni vzaemini drugoi polovini XIX – poch. XX stolittya* [Ukrainian-Austrian cultural relations of the second half of the 19th – early 20th centuries]. Kyiv; Chernivtsi: [s.n.].

Brockhaus, F.A. & Efron, I.A. (1892) *Entsiklopedicheskii slovar'* [Encyclopedic Dictionary]. Vol. 7. St. Petersburg: I.A. Efron.

Bieńkowski, L. (1962) *Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce* [Organization of the Eastern Church in Poland]. Kraków: [s.n.].

Kozik, I. (1973) *Ukrainski ruch narodowy w Galieji 1830 – 1848 rr.* [Ukrainian national movement in Galicia in 1830–1848]. Kraków: [s.n.].

Osadczy, W. (2007) *Święta Ruś. Rozwój i oddziaływanie idei prawosławia w Galicji* [Saint Rus. The development and influence of the idea of the Orthodox Church in Galicia]. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Нікольський Євген Володимирович – доктор філологічних наук, магістр богослов'я, професор кафедри історії російської літератури Інституту русистики Варшавського університету (Республіка Польща).

Никольский Евгений Владимирович – доктор филологических наук, магистр богословия, профессор кафедры истории русской литературы Института русистики Варшавского университета (Республика Польша).

Evgeny V. Nikolsky – University of Warsaw (Poland).

E-mail: Eugenius-08@yandex.ru

Юган Наталія Леонідівна – доктор філологічних наук, доцент підготовчого відділення Київського національного університету ім. Т. Шевченка, професор кафедри російської мови і слов'янської філології Приазовського державного технічного університету (Україна).

Юган Наталья Леонидовна – доктор филологических наук, доцент подготовительного отделения Киевского национального университета им. Т. Шевченко, профессор кафедры русского языка и славянской филологии Приазовского государственного технического университета (Украина).

Natalia L. Yuhan – National Taras Shevchenko University, Priazovsky State Technical University (Ukraine).

E-mail: ugannl2@gmail.com